

The article deals with the established relative time of generation, active development and decay of geographic names ending in '-ани' and '-ичі'. For defining the chronology of a place name or the whole layer of the corresponding names type the following factors have been taken into consideration and analysed in the article: social and historical need for the name, suffix origin, semantics and the structure of the place name's derivation stem.

Key words: *plurative place name, chronology, composite name, patronymic.*

УДК 811.161.2

Лісняк Н. І.

*ДВНЗ „Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”*

МІКРОТОПОНІМИ ЛЕМКІВЩИНИ НА -ІВ-К-А

Мікротопонім, як зазначають ономасти, – „власна назва невеликого найчастіше природного фізико-географічного, рідше створеного людиною об'єкта, земельної ділянки господарського призначення, яка має вузьку сферу застосування: функціонує в межах лише певної мікротериторії, відома вузькому колу людей, які живуть поблизу названого мікроб'єкта” [12, с. 121 – 122].

Мікротопонімія була предметом вивчення українських науковців – Д. Г. Бучка, М. Дуйчака, Ю. О. Карпенка, О. І. Михальчук, Я. О. Пури, Є. А. Черепанової, І. Г. Чеховського та ін. Топонімію та мікротопонімію Лемківщини досліджували польські мовознавці – З. Штібер, Я. Рігер.

Існує думка, що мікротопоніми становлять менш популярний об'єкт для дослідження, порівняно з іншими власними географічними назвами. Це, очевидно, зумовлене поширеним уявленням дослідників про те, що так званий ступінь стійкості власних географічних назв залежить від величини топооб'єкта, тобто давнішими, а отже, цікавішими з погляду історично-лінгвістичного аналізу є назви великих річок і населених пунктів, тоді як із-поміж мікротопонімів таких архаїчних назв небагато [2, с. 51]. Ми підтримуємо думку ономастів, які вважають, що мікротопонімія „акумулює надзвичайно цікавий матеріал з історії того чи іншого терену, відповідно й мови тутешнього населення, зберігаючи інформацію про топографію місцевості в її минулому, тип господарювання на ній, її мешканців тощо” [2, с. 51].

Оскільки мікротопоніми – назви, які швидко втрачаються і швидко виникають, предметом дослідження послужили мікротопоніми на **-ів-к-а** кількох сіл Лемківщини, записані від переселенців, що проживають на Західній Україні. Зрозуміло, зафіксовані нами назви можуть уже не існувати на тих теренах, де вони виникли, але ще збереглися в пам'яті людей, які, можливо, були свідками їхнього творення. Саме носії мікротопонімів нерідко можуть пояснити або підтвердити наші припущення щодо виникнення того чи іншого оніма.

Дериваційна система назвотворення генетично пов'язана з формальними засобами апелятивного словотворення, але топоніми мають і специфічний набір формантів, особливі моделі, для кожної з яких властива своя продуктивність. Найпродуктивнішим способом творення ойконімів Поділля вважають морфологічний [14, с. 17]. Окремі топонімасти доводять, що морфологічна деривація в мікротопонімії навіть переважає. Так, Є. Адамович стверджує, що за допомогою афіксів на території Білорусі утворено понад 45 % назв мікрооб'єктів [1]. На думку Ю. Карпенка, морфологічні утворення відрізняються від інших топонімних груп переважно кількісно (в мікротопонімії їх питома вага менша), однак вони не мають яскраво виражених якісних відмінностей [7, с. 18].

Більшість мікротопонімів, утворених за допомогою різних дериваційних формантів, вживаються лише в однині. Відповідно до денотата географічні назви бувають чоловічого, жіночого та середнього роду. В мікротопонімії Лемківщини переважають суфіксальні утворення жіночого роду, наприклад: *Кутина*, *Курдилівка*, *Коцанівка*, *Попова*. Значно менше назв чоловічого і середнього родів. Можливо, це зумовлено тим, що переважна більшість опорних назв (гора, долина, вулиця, криниця, стежка, дорога і под.) є іменниками жіночого роду. Вказаних слів чоловічого і середнього родів (ліс, горб, пасовище, поле та ін.) значно менше.

Науковці зазначають, що порівняно новим топоформантом є суфікс **-ів-к-а**. Такі назви почали фіксуватися з XV ст. Переважно вони вказували на першого поселенця, засновника населеного пункту [3, с. 76]. Топонімна функція форманта **-ів-к-а** на східно- і західнослов'янських землях найбільш активно почала проявлятися з XVI ст. Топонімний суфікс **-ів-к-а**, як відомо, виник шляхом поєднання присвійного форманта **-ів-** із суфіксом **-к-а**.

Утворення із суфіксом **-івк-а** відомі в українській мікротопонімії, зокрема в ойконімії та гідронімії [3; 5; 8; 9; 14]. Формант **-івк(а)** представлений і в

мікротопонімії. Це засвідчують також дослідники української мікротопонімії інших регіонів України та прилеглих територій (М. Дуйчак, Н. Лісняк, Т. Поляруш, О. Проць, Е. Черепанова, Є. Черняхівська та ін.).

Базовими назвами мікротопонімів Лемківщини із суфіксом -івк(а) були власні імена, прізвища та прізвиська власників полів, лісів, садів і т. п. чи іменування перших поселенців вулиць, хуторів, сіл. Нижче спробуємо пояснити мікротопоніми, що стали предметом наших зацікавлень.

Антошівка – назва пасовища села Злоцьке походить від особової назви *Антош*. Варіант імені Антош – Антон [10, с. 27].

Баранівка – назва луки, сінокошу села Великий Вислік, назва сінокошу села Щавник походить від особової назви *Баран*, „дохр. імені Баран, співвідносного з апелятивом баран” [15, с. 49].

Васниківка – назва пасовища села Злоцьке походить, очевидно, від особової назви *Васник*.

Вацьківка – назва кутка села, лісу села Тилич походить від особової назви *Вацько*; *Wacko* – Мисцова на Лемк [15, с. 112].

Гаршанівка – назва джерела села Висова походить від особової назви Гаршан; Гаршан – *Гаршаній* [15, с. 140].

Горівка – назва поля села Воля походить від особової назви Гора (Нора) – Вітрилів на Лемк. Правдоподібно, усіч. вар. давньослов. чол. імені *Горимиръ*, *Гориславъ* [15, с. 153].

Грацалівка – назва поля села Мощанец походить від особової назви *Грацал*.

Гресівка – назва лісу, гори села Висова походить від особової назви *Гресь*.

Гудзівка – назва вулиці села Мощанец походить від особової назви *Гудз*/ *Гудзь*.

Далівка – назва пасовища, поля, сінокошу села Поляни Суровичні походить від особової назви *Даль*, *Даля* [15, с. 184].

Дзядиківка – назва кутка села Тилич походить від особової назви *Дзядик*; лемк. *Dziadyk* – дзядик – „старець, жебрак, дідусь” [15, с. 194].

Дудівка / Дудивка – назва кутка села, ліс села Тилич походить від особової назви *Дуда*; пор. дуда – „духовий інструмент”, перен. зн. „простак, глупа людина” [15, с. 213].

Козутівка / Козутивка – назва кутка села Тилич походить від особової назви *Козут*; *Kohut* – Боднарка, Крампна, Полонна та ін. на

Лемк. [15, с. 273]; пор. когут – „залицяльник”, „хлопець-забіяка” [4, II с. 262].

Коцанивка – назва вулиці села Мощанец походить від особової назви *Коцан* [15, с. 296]. Переселенці на прізвище Коцан зараз мешкають у селі Жовтневе Тернопільського району.

Крупіївка / Крупейка – назва вулиці села Дальова походить від особової назви *Крупій/Крупей*; пор. *Крупей* – на Лемк. [15, с. 307].

Курдилівка – назва вулиці села Дальова походить від особової назви *Курдило*. Переселенці Курдили (Курдило одн.) із села Дальова зараз мешкають у селі Жовтневе Тернопільського району.

Машиївка – назва сінокосу села Великий Вислік походить, очевидно, від особової назви *Маши*.

Мицьківка – назва кутка села Тилява походить від особової назви *Мицько*; Муско (Михайло, Микола) – Тилява на Лемк. [15, с. 387].

Мосарівка – назва гори села Злоцке походить, очевидно, від особової назви *Мосар / Масар*; пор. масар – „ковбасник, майстер м’ясних виробів” [3, II, с. 160].

Паньківка – назва кутка села Пельня походить від особової назви *Панько* (оф. *Пантелеймон*) [15, с. 428].

Папезівка – назва лісу, сінокосу села Щавник походить від особової назви *Папез* (Папіш) *Rapesz.*; пор. Папіш – „римокатолик» [15, с. 429 – 430].

Парахівка – назва кутка села с. Улазів походить від особової назви *Парох*; пор. парох – „священик” [4, III, с. 97].

Петрусівка – назва кутка села, місця розваги села Мала Верховня походить від особової назви *Петрусь*.

Пирзівка – назва частини села Дальова походить від особової назви *Пирза*. Переселенці Пирзи з села Дальова зараз мешкають у селі Жовтневе Тернопільського району.

Пушкарівка – назва кутка села Тилява походить від особової назви *Пушкар*. Такий антропонім фіксує словник П. Чучки [15, с. 475].

Русанівка – назва вулиці села Мощанец походить від особової назви *Русан*; давньослов. ім’я Русан (безпосередньо від прикм. *русий* – „білявий” [15, с. 493 – 494].

Сакарівка – назва вулиці с. Мощанець походить, очевидно, від особової назви *Сакар*; пор. *сакаль-сакаль* – „розбишака”, *сакач* – „кухар” [15, с. 500].

Свистонівка – назва кутка села Тилич походить від особової назви *Свистун* / *Свистун* [15, с. 505].

Сичівка – назва кутка села Тилич походить, очевидно, від особової назви *Сич*. Хоча наші записи фіксують таке пояснення: „сичівка – місце, де сходила гноївка”.

Скобківка (Скопківка) – назва кутка села, лісу села Тилич походить від особової назви *Скоба*/*Скобка* [15, с. 520].

Срулівка – назва джерела села Вислік походить від особової назви *Сруль*.

Феньківка – назва кутка села Тилич походить від особової назви *Феньо* / *Фенько*; пор. *Fenko* – Дарів, Прибишів на Лемк [15, с. 573].

Цемберівка – назва лісу села Мала Верховня походить від особової назви особової назви *Цембер* / *Цімбор*; пор. *Symbor* – Бобрка на Лемк. – „друг, приятель” [15, с. 594].

Цимбалівка – назва кутка села Тилич походить від особової назви *Цимбал* / *Цимбали*; пор. *цимбали* – „відомий ударний музичний інструмент”, а метафор. ос.зн. – „телепень”, „дурень” [15, с. 593].

Шатанівка – назва кутка села Пельня походить від особової назви *Шатан*; пор. *шатан* – „чорт” [4, VI, с. 486]. Наші записи фіксують таке пояснення: „*Там жила родина, же мава семеро хвонів. Они били барз батяри, їх в селі називали шатани*”.

Деякі мікротопоніми можна співвідносити як з апелятивами, так і з антропонімами. Однак у цьому випадку доцільно зважати на те, що присвійно-прикметниковий суфікс *-ів* в українській мові міг додаватися тільки до назв осіб чоловічої статі, а кожна з твірних основ указаних мікротопонімів донині має відповідники серед прізвищ та прізвиських українців. Спираючись на викладене, ми схилиємося до думки, що такі мікротопоніми Лемківщини на *-івк(а)* треба кваліфікувати як відантропонімні утворення.

Аналізовані мікротопоніми, як бачимо, здебільшого українські лексеми – апелятиви чи антропоніми, які стали назвами малих географічних об’єктів, обстежуваних сіл Лемківщини. З. Штібер зазначає, що величезна кількість „людових назв теренових” за походженням є українськими. Учений твердить, що, крім цього, є

елементи польські, румунські. Румунські елементи з'явилися внаслідок „волоської колонізації”, коли разом з українською людністю прибули фахівці „від господарки”. На думку З. Штібера, та нова людність надала різним гірським і лісовим територіям здебільшого назви українські, але частково і румунські [16, с. 103].

Я. Рігер фіксує, що суфікс -ів-к-а (-ов-к-а) характерний для топонімів та мікротопонімів Лемківщини, зокрема *Kurdelówka* (лемк. *Kurdeliwka* > *Kurdel*, *Macharówka* [17, с. 126].

Після 1945 року відбулися зміни в назвах населених пунктів [17, с. 129]. Можемо припуститися думки, що й у мікротопонімії Лемківщини відбулися разючі зміни, тому назви, які збереглися в пам'яті переселенців, є чи не єдиним джерелом історії заселення, існування української людності краю. Можемо зазначити, що існує велика потреба у записуванні й аналізі мікротопонімів Лемківщини, бо саме вони „повніше й точніше зберігають самотні лексичні, фонетичні й граматичні форми українських говорів” [2, с. 51 – 52].

Список використаної літератури

1. Адамович Я. Мікратапанімічні назви / Я. Адамович. – Мінск : Вышэйша школа, 1971. – 112 с.

2. Вербич С. О. Етимологічні студії з подільської мікротопонімії / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2011 – 2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К., 2012. – С. 51 – 60.

3. Герета Н. М. Відантропонімі назви поселень північної Хмельниччини / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. 2007. – К., 2007. – С. 72–79.

4. Грінченко Б. Словарь української мови / Б. Грінченко. – К., 1907 – 1909. – Т. 1 – 4.

5. Дуйчак М. Мікротопонімія українських сіл Східної Словаччини (Лексико-семантичні групи та структура) / М. Дуйчак // Науковий збірник музею української культури у Свиднику. – Братислава: Відділ укр. літ. в Пряшеві, 1994. – С. 260 – 372.

6. Залеський А. М. Найбільш західний український говір / А. М. Залеський // Культура слова. – 1987. – Вип. 33. – С. 68 – 71.

7. Карпенко Ю. О. Свойства и источники микропонимии / Ю. А. Карпенко // Микропонимия. – М., 1967. – С. 15 – 22.

8. Пура Я. О. Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини / Я. О. Пура. – Рівне, 1990. – Т. 1. – 206 с.

9. Редьква Я. П. Гідронімія Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Я. П. Редьква. – Тернопіль, 1998. – 22 с.

10. Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини). – Чернівці : Букрек, 2002. – 424 с.

11. Словник української мови / І. К. Білодід (гол.ред.) та ін. – Т. 1 – 11. – К., 1970 – 1980.

12. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Харків : Ранок – НТ, 2012. – 256 с.

13. Тишковець М. П. Посесивні ойконіми правобережної України з усічено-суфіксальними варіантами християнських імен в основах / М. П. Тишковець // Студії з ономастики та етимології. – К., 2007. С. 272 – 286.

14. Торчинський М. М. Ойконімія Південно-Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / М. М. Торчинський. – К., 1993. – 23 с.

15. Чучка П. Прізвища закарпатських українських : історико-етимологічний словник / П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 704 + XLVIII с.

16. Stieber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Część II. Nazwy terenowe / Z. Stieber. – Łódź, 1949. – 114 s.

17. Rieger J. Toponomastyka Beskidu Niskego i Bieszczadów Zachodnich / J. Rieger // Łemkowie culture – sztyka – język. – Warszawa – Kraków : Wydawnictwo PTTK „KRAY”, 1987. – S. 114 – 170.

Анотація

Стаття продовжує цикл публікацій автора з питань української мікротопонімії. У ній розглядаються мікротопоніми Лемківщини з суфіксом -ів-к-а, записані від переселенців, які проживають на Західній Україні.

Ключові слова: антропонім, мікротопонім, онім, особова назва.

Аннотация

Статья продолжает цикл публикаций автора по вопросам украинской микротопонимии. В ней рассматриваются микротопонимы Лемковщины с суффиксом -и-в-к-а, записанные от переселенцев, проживающих на Западной Украине.

Ключевые слова: антропоним, микротопоним, оним, личное название.

Summary

The article continues a cycle of the author publication concerning Ukrainian mikrotoponyms. It deals with the mikrotoponyms Lemkowitz the suffix -iv-k-a and recorded by persons residing in the Western Ukraine.

Key words: anthroponym, mikrotoponym, onym, personal name.

УДК 811.161.2:81'36

Лужецька О. Б.
*Тернопільський національний
економічний університет*

ПРИЙМЕННИКОВІ ДЕРИВАТИ У МІКРОТОПОНІМІЇ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ОПІЛЛЯ

Південно-Західне Опілля охоплює усі населені пункти Галицького та Рогатинського районів Івано-Франківської області, а також села Бережанського та Підгаєцького районів Тернопільщини.

Мікротопонімікон цієї, як і багатьох інших територій, досі не лише не вивчений, але й не зібраний у повному обсязі. Найкраще дослідженими сьогодні є окремі регіони Правобережної України, зокрема Чернівецької області (І. Чеховський), Підкарпаття (О. Михальчук), Західного Поділля (Н. Лісняк), Сколівщини (Н. Сокіл), Волині (Г. Аркушин) та ін.

Мікротопоніми – це найменування невеликих за формою та розміром рукотворних об'єктів, зокрема частин села, кутків, вулиць, доріг, стежок, криниць, мостів, а також природних реалій, наприклад, боліт, горбів, гір, джерел, долин, лу́гів, пасовищ, полів, ставків, урочищ, ярів тощо. Суспільна вага їх є відносно незначною, а функціонування обмежене територіально. Таким назвам здебільшого властива своєрідна дериваційна структура, хоча частина з них функціонує порівняно недовго, що спричинене можливою зміною власника конкретного об'єкта. Вони відомі, як правило, лише вузькому колу місцевих жителів.

Варто зазначити, якими б різними шляхами не створювалися географічні назви, їм завжди буде притаманна низка спільних, універсальних рис, які базуються на загальних властивостях людського